

Respect pentru oameni și cărți

GISÈLE HARRUS-RÉVIDI

Ce este isteria?

Traducere din franceză de
Camelia Munteanu

**PSIHOLOGIA
PENTRU
TOȚI**

TREI

CUPRINS

INTRODUCERE

Isteria și avatururile acesteia.	7
I. Încercări și eșecuri legate de definirea isteriei ..	13
II. Sexualitate, feminitate și isterie	26
III. Curentul cerebral și curentul nervos.	54
IV. Isteria și medicina generală	84
V. Isteria în istoria politică și religioasă	98
VI. Isteria freudiană	117
VII. Ultima modă în isterie	169
BIBLIOGRAFIE	173

INTRODUCERE

ISTERIA ȘI AVATARURILE ACESTEIA

Isteria este un concept care ține atât de limbajul popular, cât și de discursul medical. Este considerată a reprezenta în același timp și judecată de valoare, și injurie, iar până în anul 1980 era inclusiv un diagnostic psihiatric; este sacul fără fund misogin al gândirii universale, din vremurile unei Antichități imemoriale și până în timpurile noastre, oricum am lua-o.

Așadar, a ne apleca asupra isteriei înseamnă, poate, înainte de toate, a ne apleca asupra istoriei celei care a fost considerată timp îndelungat o boală femeiască, care s-a dovedit apoi a fi un rău universal, înainte de a fi pur și simplu suprimată din manualele de psihiatrie sub influența American Psychiatric Association și a Organizației Mondiale a Sănătății, reproșându-i-se că nu e îndeajuns de clară, nu este discriminatorie, ci este complexă și, în consecință, nu se supune regulilor comerciale ale laboratoarelor farmaceutice.

Și totuși, iată două simple fapte:

Cel mai vechi papirus medical egiptean, *papirusul Kahoun*, datând din jurul anului 1900 î.e.n., face referire la bolile uterului. Acesta descrie cu o precizie surprinzătoare tulburările comportamentului legate în esență de „deplasarea matricei“ și care ar fi, chiar și în zilele noastre, calificate drept manifestări isterice.

În anul 1980, în Statele Unite ale Americii, ediția anuală a manualului de psihiatrie, cunoscut drept *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (aflată actualmente la a patra ediție DSM-IV, în așteptarea iminentă a apariției celei de a cincea ediții *DSM 5*¹), decreta modificări esențiale în abordarea nosografică a bolii psihice: lucrul care a stârnit cel mai aprig spiritele, și care a generat redactarea a numeroase articole, inclusiv în presa cu audiență generală, a constat în dispariția, folosindu-se chiar termenul de „abolire“, a isteriei. Edițiile următoare au continuat implacabil pe linia aceleiași destrămări. Isteria se vedea înlocuită de o serie de diagnostice care, până atunci, făcuseră parte integrantă din ea, și care se trezeau astfel fără vreo legătură recunoscută între ele. Se făcea așadar referire la un sindrom de conversie, la tulburări somatoforme, la simulare, la personalitatea histrionică, pentru a nu le aminti decât pe cele mai importante. Odată cu apariția în anul 1983 a traducerii în limba franceză, această prejudecată împotriva uneia dintre afecțiunile cele mai cunoscute nu a trecut fără

¹ Afirmație valabilă la data publicării ediției franceze revizuite, în anul 2010. Între timp, în anul 2016 a apărut și traducerea în limba română a *DSM 5 — Manualul de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale*, Editura Callisto. (N.tr.)

a crea o oarecare uimire în lumea psihiatrică; trebuie totuși menționat că psihanalistii au părut mai puțin afectați, isteria freudiană neavând, după părerea lor, decât puțin, dacă nu deloc, de-a face cu isteria americană.

Să reluăm, deci: isteria este un vector puternic pentru tot felul de polemici, sub acest termen ascunzându-se o multitudine de teorii. Se întâmplă astfel deoarece acest concept definește în același timp o *patologie psihiatrică*, diferită în funcție de epoci, de culturi, de țări și de teoreticieni, precum și *un mod esențial de a gândi faptele psihice*, acest aspect fiind mult mai rar admis.

De la Hipocrate și Galenus până la Freud, *isteria reprezintă un pariu pentru gândirea științifică*. Modul său de a fi, având în același timp o latură cotidiană și una psihiatrică, reușește întotdeauna să ia prin surprindere partenerul, indiferent cine ar fi acesta: tatăl, superiorul politic sau religios, inchiuzitorul sau, ca să trecem la o epocă mai apropiată de noi, medicul, psihiatrul, psihanalistul: în orice caz, prezența celuilalt este necesară pentru manifestarea acestei tulburări. Cu toate acestea, structura sa de bază, identică mereu cu ea însăși, nu este adesea identificată, deoarece în cadrul acestor percepții, fiecare se agață de anacronisme folclorice sau, din contră, de riscuri contemporane, pentru a face din acestea o descriere în aparență nouă, neo-reflexie a unei literaturi pluriseculare pe acest subiect.

Din această disperare științifică ia naștere o uimitoare manifestare, constând din suprimarea acestui diagnostic la intervale regulate, un fel de ucidere ritualică, ce pare de fiecare dată că se petrece pentru

întâia oară. Încă din secolul al II-lea, Galenus, în mod intuitiv, pregătea deja terenul scriind: „Pasiunea isterică nu este decât un cuvânt, atât de variate și de nenumărate sunt proprietățile care o compun²“. După spusele bătrânului medic, isteria nu reprezintă decât un biet cuvânt, care înseamnă în același timp totul sau nimic.

Iar epocile au continuat să se succedă, derulându-se identic în privința acestui subiect. Câteva secole mai târziu, după moartea lui Charcot (1893), Babinski a reglat vechile conturi cu Maestrul și și-a publicat celebrul articol intitulat „Destrămarea isteriei tradiționale, pitiatismul“ (1909³); dar isteria, odată destrămată (!), tezele și articolele au persistat, fie pentru a-i confirma decesul⁴, fie pentru a ridica întrebări cu privire la starea lucrurilor la finalul unui asemenea carnagiu⁵.

Pe parcursul tuturor epocilor, nu a existat nici măcar una în care acest subiect să nu fie tratat din abundență. Iar în prezent, caruselul continuă în mod evident, de data aceasta cu ajutorul pragmatic al americanilor. De fapt, dinainte de scandalul acestei dispariții în 1980 din DSM-III, francezii fie „uitaseră“, fie nu știuseră că americanii îl excluseseră din manualul lor DSM încă din anul 1952 și că îl

² Galenus, *Œuvres anatomiques, physiologiques, médicales*, vol II: *Des lieux affectés*, Paris, Baillière, 1856.

³ J. Babinski, „Démembrements de l'hystérie traditionnelle“ (1909), *Œuvres scientifiques*, Paris, Masson, 1934.

⁴ E. Jossierand, „Les maladies périmées, l'hystérie“, *Lyon méd*, cl. 51, 1932.

⁵ P. Hartenberg, „Que reste-t-il de l'hystérie?“, *Clinique* 212, octombrie 1933; J. Froment, „Où en est la question de l'hystérie?“, *Revue neurologique*, T. 2, 1936.

înlocuiseră cu conceptul de „conversie“. Aceștia afirmaseră deja că în fața acestui concept diluat, tratând realități nosografice diferite, stabilirea unui protocol terapeutic precis nu mai era posibilă.

Istoria isteriei, chiar fără acest nereușit joc de cuvinte, este isterică prin ea însăși. Ea nu este altceva decât fantasmă, derealizare, ea este amnezică de propria-i amnezie, repetitivă și, în același timp, reprezintă negare sau ignorare a trecutului: ce erau oare oracolele la greci, stigmatizații creștini (în această categorie încadrându-se și destui reprezentanți masculini), vrăjitoarele Evului Mediu, nebunele de la Salpêtrière, personalitățile multiple la americani? Alte măști, aceeași față?

De fapt, *evoluția istorică a conceptului de isterie ca atare este cea mai bună ilustrare a negativității epistemologice a definiției sale. Bazele însele, fundamentele acestei așteptări, nu au fost niciodată dovedite științific printr-o altă manieră decât sub o formă permanent remodelată și totuși permanent identică. Istoria isteriei este transpusă pe structura sa psihologică inconștientă și, ca atare, chiar și în zilele noastre, este încă inaccesibilă, deoarece în fiecare dintre noi, bărbat sau femeie, există un isteric care plânge.*

Cu toate acestea, trebuie să i se recunoască o aptitudine excepțională de a genera problematice și cunoaștere, ea reprezentând o energizare, o activare, din cauza faptului că imită istoria și că le precede științelor, prin calitățile sale „proteiforme și cameleonice“. Ea reprezintă conceptul în jurul căruia se propagă anumite progrese specifice medicinei și științelor umaniste; în momente proliifice din perspectivă dialectică, ea a permis apariția

acelor discipline care și-au asumat, toate, propria autonomie, deoarece ele au reușit să își creeze o bază epistemologică solidă. De asemenea, într-o măsură mai mult sau mai puțin extinsă, ea a contribuit la diferențierea dintre bolile organice și bolile mentale, neurologia datorându-i multe, iar sexologia reprezentând una dintre consecințele sale probabile. În cele din urmă, evident, din înțelegerea sa dialectică a luat naștere psihanaliza, ea însăși propunând și autorizând o nouă abordare psihopatologică a bolii organice, sub denumirea de medicină psihosomatică.

Și încă nu e tot! Fiindcă manifestările isteriei, fie ele sub formă de atitudini reacționale (în cadrul unei mulțimi, spre exemplu), de comportamente (fanii unui cântăreț sau ai unui om politic), de tulburări diverse și variate, se joacă într-un cadru istoric în care ele capătă, mulțumită ei, formă și sens în același timp. Aceasta reprezintă așadar una dintre articulațiile necesare și semnificative ale politicii și ale religiei, îndeosebi în perioade de criză.

Privind retroactiv în continuare, se percep imensa forță dialectică a isteriei, precum și modul în care, prin salturi calitative, din corpul său s-au desprins numeroase discipline. Altele au rămas încă în fază de gestație, „deoarece pântecul său nu a secat încă“, iar isteria afișează în mod constant noi „moduri“. Este de anticipat în mod permanent sinteza unor noi câmpuri de cunoaștere, ea fiind însărcinată în zilele noastre cu câteva patologii noi. Ne plasăm din nou într-un pseudo-cadru al trecerii în neființă, putându-se probabil aplica și în acest caz exclamația care acompania decesul regilor: isteria a murit, trăiască isteria!

ÎNCERCĂRI ȘI EȘECURI LEGATE DE DEFINIREA ISTERIEI

Orice încercare legată de definiția strictă a isteriei este sortită unui eșec cert: filosofii și medicii se lovesc de această problemă de peste patru mii de ani, acelora dintre ei aplecați mai mult spre latura clinică (sau acelora mai prudenți) nerămânându-le decât constatarea. Mulți dintre ei au adoptat, în consecință, diverse non-definiții suficient de dinamice pentru a le susține propriile cercetări.

NON-DEFINIȚIILE ISTERIEI

Am amintit-o deja pe aceea, celebră, a lui Galenus, din secolul al II-lea: „Pasiunea isteriei nu reprezintă altceva decât o simplă denumire, însă diverse și numeroase sunt formele pe care le îmbracă¹”.

---

¹ Această traducere este diferită de precedentele, și este interesant să îi percepem nuanțele.

Thomas Sydenham² (1624–1689), supranumit și „Hipocrate al Angliei“, s-a ocupat, printre alte teme, și de isterie, pentru care a propus următoarea definiție: „Până și simpla enumerare a simptomelor isteriei ar fi un efort de natură să-ți taie răsuflarea, la cât de numeroase sunt. Cu toate acestea, ele sunt numeroase în aceeași măsură în care sunt variate, proteiforme și cameleonice. Nu sunt doar multe, ci și polimorfe prin geneză și diferite de simptomele altor boli. Isteria nu este altceva decât un ghiveci de fenomene dezordonate și neregulate“.

De remarcat care a fost soarta pe care urma să o aibă sintagma „proteiforme și cameleonice“, metaforă medicală care nu mai există în tehnicitatea vocabularului modern: Sydenham exprima în acest fel disperarea științifică și fascinația (mereu actuală) a unei asemenea afecțiuni.

Iar el continuă, subliniind că oricum diagnosticul este imposibil, maladia imitând orice, îmbrăcând toate formele posibile (constatare esențială în anii următori): „Imită aproape toate bolile care pot apărea la regnul uman, dat fiind că în orice parte a corpului ar surveni aceasta, ea va produce imediat simptome care îi sunt proprii respectivei părți; iar dacă medicul nu are suficientă istețime și experiență, se va înșela cu ușurință și va atribui unei boli esențiale, proprii uneia sau alteia dintre părțile corpului, simptome care țin de fapt doar de afecțiunea isterică“.

² T. Sydenham, *Œuvres complètes* (1682), Montpellier, Jault, 1816. Despre afecțiunea isterică, în *Dissertation en forme de lettre à Guillaume Coole*. Citat de E. Trillat, *Histoire de l'hystérie*, Paris, Seghers, 1986, et par J. Corraze, *De l'hystérie aux pathomimies*, Paris, Dunod, 1976.